

Başbakan Erdoğan'ın Amerika ziyareti Türkiye-ABD ilişkilerinin üzerine oturduğu kavramsal algılamaların değişmekte olduğunu göstermiştir.

İnceleme

Yrd. Doç. Dr. H. Tarık OĞUZLU
Bilkent Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

BAŞBAKAN ERDOĞAN'IN SON ABD ZİYARETİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞEN DOĞASI

The Changing Nature of Turkish-US Relations in Terms of PM Erdogan's Latest USA Visit

Abstract

Discussions regarding the nature of Turkish-US relations have gained impulse after PM Erdogan's official visit to USA in early December this year. Questions dealing with the success of the visit (in terms of Turkey's interests), subjects of mutual consensus and disagreement and the future route of mutual relations on conceptual and intellectual ground have frequently being asked after the visit. This paper deals with those questions and tries to find the answers.

İnceleme

Model ortaklık kavramına göre iki ülkenin her konuda aynı şekilde düşünmesi, tehditleri ve onlarla mücadelede kullanılacak araçları benzer şekilde tanımlamaları artık mümkün değildir. Önemli olan ortak çıkarların örtüşmesi durumunda benzer politikalar takip etmektir.

2009'un Aralık ayının ilk haftasında Başbakan Erdoğan'ın Amerika Birleşik Devletleri'ne gerçekleştirdiği resmî ziyaret bağlamında ikili ilişkilerin doğasına yönelik tartışmalar ivme kazanmıştır. Bu çerçevede gündeme gelen sorulardan bazıları bu ziyaretin Türkiye açısından ne derece başarılı olduğu, taraflar arasında görüş birliğinin ve ayrılığının hangi konularda ortaya çıktığı ve de ilişkilerin önümüzdeki yıllarda hangi kavramsal ve zihinsel zeminlerde sürdürüleceğidir. Biz bu yazıda kısaca bu sorulara cevaplar bulmaya çalışacağız.

Konular: Ne kadar yakınız?

Temaslar neticesinde açıkça görülmüştür ki Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri benzer güvenlik ve dış politika algılamalarına sahiptirler. Farklılıklar ise benzer amaçlara ulaşma konusunda takip edilmesi gereken yöntemlerde ve stratejilerde kendisini göstermektedir.

Her iki ülke de İran'ın nükleer silah elde etmesini kendileri açısından riskli bulmakta ve bunun olmaması için çalışmak gerektiğini düşünmektedirler. Her iki ülke de Orta Doğu bölgesinin mümkünse bütün kitle imha silahlarından arındırılmasını istemekte ve bölgedeki ülkelerin uluslararası sisteme meşru aktörler olarak katılmasını arzulamaktadırlar. Başkan Obama'nın nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya yönündeki kararlılığı daha önceki hiçbir ABD başkanı ile kıyaslanamayacak şekilde ortadadır.

Bu ortak çıkış noktasına rağmen, Türkiye, İran söz konusu olduğunda diplomatik kanalların sonuna kadar açık tutulmasını savunmakta, İran'a davranışlarını değiştirmesi için uygulanabilecek ekonomik ve askerî ambargoların netice vermeyeceğini düşünmektedir. İran'daki mevcut düzenin ortadan kalkıp yerine daha demokratik bir sistemin gelmesi ve de bu sayede İran'ın yönünü daha fazla Batı'yla uyumla hale getirmesi

istense de, bu yöndeki bir gelişmenin tamamen İranlıların kendi siyasi tercihleri ile mümkün olabileceğine inanılmaktadır. Bundan dolayıdır ki Ankara 2009 senesinin yaz aylarında İran'da yapılan başkanlık seçimlerini Ahmedinejad'ın kazanmasının hemen ertesinde şimdiki başkanı kutlamış ve seçim sürecinde yaşanan tartışmaları İran'ın iç sorunu olarak değerlendirmiştir. Ankara'nın perspektifinden bakıldığında, İran bölgedeki en önemli ülkelerden birisi olarak, bölgenin istikrarı ve güvenliği açısından mutlaka kazanılması gereken bir ülkedir. Bu ise İran'ın mevcut siyasi ve ekonomik yapılanmalara olabildiğince hızlı bir şekilde entegrasyonu ile mümkün olabilir. İran'ı dört bir taraftan kuşatıp, İranlı yöneticilere nükleer silahlar edinmelerini meşrulaştıracak fırsatlar verilmemelidir. Önemli olan İran'ın kendisini Orta Doğu bölgesinin güvenlik yapılanmalarından tecrit edilmiş bir ülke olarak değil bu güvenlik yapılanmalarının meşru bir üyesi olarak görmesidir. İran'lı yöneticilerin İsrail'in bölgedeki varlığına ilişkin dile getirdikleri aşırılık yanlısı söylemleri eleştirilse de, genel kanaat İran'ın nükleer teknolojiyi (ve muhtemel nükleer silahları) ABD ve İsrail'e karşı olan caydırıcılık potansiyelini artırmak için istediğidir. Bu çerçeveden bakıldığında, Ankara, bir yandan İran ile olan ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta, diğer yandan da İran'ın nükleer politikalarından vazgeçmesinin ancak ve ancak bölgedeki nükleer silahlara sahip diğer ülkelerin bu silahlarından vazgeçmeleri ile sağlanabileceğini iddia etmektedir. İsrail'in bu imkânlarla sahip olduğu bir ortamda, İran'ı bu imkânları elde etmemesi yönünde uyarmak ve zorlamak meşru olmayacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri ise son kertede diplomatik yöntemlerin başarılı olmadığı bir durumda zora dayanan tedbirlerin hayata ge-

Ankara Taliban ve El Kaide'ye karşı verilen mücadelenin askerî metotlardan çok sivil metotlarla kazanılacağını ısrarla vurgulamaktadır.

çirilmesini istemektedir. Ekonomik ve askerî ambargoların İran'ın davranışlarını değiştirmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu yönde ABD'nin beklentisi Türkiye'nin İranla olan ekonomik ilişkilerini, özellikle de doğal gaz ticaretini, ileri seviyelere taşımaması ve İran'daki yatırımlarını azaltmasıdır. Halbuki Türkiye'den bakıldığında İran üzerine konacak ekonomik ambargolar, bir yandan Türkiye-İran ekonomik ilişkilerine zarar verirken diğer yandan da hiçbir pozitif sonuç ortaya çıkarmayacaktır. Ekonomik ambargoların olumlu sonuç vermediği yönünde bir sürü örnek mevcuttur.

İran konusunda Türkiye'nin yüz yüze kalabileceği en önemli risk, ekonomik ve askerî ambargo kararının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne getirilmesi durumunda Türkiye'nin takınacağı tavrın Batı'nın tavrıyla uyuşmamasıdır. Türkiye'nin kullanacağı olumsuz ya da çekimser bir oy, Rusya ve Çin'in Batı'nın yanında yer alarak ambargoları desteklemesi durumunda, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini ciddi anlamda sarsabilir.

Son zamanlarda yaşanan gelişmeler göstermektedir ki, İran konusunda Amerika Birleşik Dev-

İnceleme

Başkan Obama'nın, bir önceki Başkan Bush'a göre, çok daha realist ve pragmatist bir dünya algılamasına sahip olduğu düşünüldüğünde, ABD açısından önemli olan ömür boyu süren ittifak ilişkileri kurmaktansa dünyanın çeşitli bölgelerinde, ABD ile ortak hareket edebilecek ülkelerin kazanılmasıdır.

letleri ile Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki görüş ayrılıkları azalmıştır. Başkan Obama'nın Transatlantik ilişkilere bir önceki Bush yönetimine nazaran daha fazla önem vermesi ve Avrupalı ülkelerin görüşleri doğrultusunda diplomasiye öncelik tanımaya başlaması, Avrupalı müttefiklerin son kertede ABD destekli bir ambargoyu desteklemelerini kolaylaştırabilir.

Benzer bir şekilde, Obama'nın ABD ile Rusya arasındaki ilişkileri onarma yönündeki girişimleri, özellikle de Polonya ve Çek Cumhuriyeti topraklarına yerleştirilmesi düşünülen füze savunma sistemlerinden vazgeçilmesi ve Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyeliklerine karşı daha isteksiz bir tutum takınılması sonrasında, son zamanlarda Rusya'yı İran konusunda ABD'ye yaklaştırmıştır. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun İran üzerine yaptığı bir oylamada Rusya'nın ABD ile ortak hareket etmesi bu bağlamda not edilmesi gereken bir gelişmedir. Paralel bir şekilde Çin de Amerika'nın pozisyonuna eskisine nazaran daha fazla yakınlaşmıştır. Rusya ve Çin'in İran üzerinde ekonomik ambargoları destekleyen bir karara olumlu oy vermeleri, Türkiye'nin hareket alanını ciddi şekilde sınırlandıracaktır. Rusya ve Çin önemlidir, zira her ikisi de İran ile çok sıkı ekonomik ilişkiler kurmuş ülkelerdir.

Türkiye'nin komşularıyla sıfır problem politikası çerçevesinde İran'a karşı uygulanması muhtemel yaptırımları desteklemek istememesi meşru ve anlaşılır bir şey olsa da, böyle bir tutum Türk dış politikasının eksen değiştirmesi bağlamında yapılan tartışmaları alevlendirecektir.

İkili görüşmelerde gündeme gelen konulardan bir diğeri de Afganistan'dır. Bu bağlamda not

edilmesi gereken ilk nokta her iki tarafın da, NATO'nun şu anda Afganistan'da yürütmekte olduğu mücadeleyi ittifakın geleceği açısından hayati bulmalarıdır. Türkiye Aralık ayının başında Başkan Obama'nın açıkladığı yeni Afgan stratejisini desteklemektedir. Fakat bu bağlamda Ankara'nın ısrarla vurguladığı bir konu Taliban ve El Kaide'ye karşı verilen mücadelenin son kertede askerî metotlardan çok sivil metotlarla kazanılacağıdır. Afganistan coğrafyasının zorluğu, Afganistan ile Pakistan arasındaki sınırların geçişkenliği, Afgan halkının NATO'nun yürütmekte olduğu askerî operasyonları meşru görmemesi, mevcut Karzai yönetiminin Batı destekli olduğu ve yolsuzluklara bulaştığı algısı ve de Taliban'ın Afgan halkının nezdinde hala sahip olmaya devam ettiği meşruiyet yürütülmekte olan askerî mücadeleyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Zaten bundan dolayıdır ki Türkiye, Afganistan'daki mevcut koalisyon kuvvetlerinin sayısının artırılması konusuna ihtiyatla yaklaşmaktadır. Gerek görüşmeler öncesinde gerekse de görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır ki, Türkiye Afganistan'a ilave bir muharip güç göndermek istememektedir. Hâlihazırda ülkede bulunan 1700 civarındaki Türk askeri daha çok sivil ve polisiye görevler icra etmektedir. Bir taraftan yol, hastane ve okul yapımının, diğer taraftan da gündelik hayatın normal akışının, Taliban ve El Kaide militanlarının öldürülmesinden çok daha önemli olduğu düşünülürse Türkiye'nin muharip olmayan askerî varlığını artırması söz konusu olabilir. Görüşmeler neticesinde ortaya çıkmıştır ki, ABD yönetimi Türkiye'den daha fazla muharip asker isteme konusunda ısrarlı değildir. ABD için önemli olan çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Türkiye'nin Afganistan'daki varlığı

İnceleme

ğının NATO'nun mücadelesine kazandırmakta olduğu meşruiyettir. Türkiye, tarihsel, kültürel ve dinî yönlerden sahip olduğu yumuşak gücünü Afganistan'daki mücadelenin kazanılması bağlamında daha fazla harekete geçirebildiği oranda Washington tarafından değerli görülmektedir.

İran ve Afganistan konularına ilave olarak tarafların üzerinde zımni de olsa görüş birliğine vardıkları diğer konular sırasıyla, Türkiye ile Ermenistan arasındaki protokollerin hayata geçirilmesi, Kıbrıs sorununun çözüm süreci ve de Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi bağlamında ABD'nin Türkiye'de devam etmekte olan demokratik açılım sürecine ilişkin tutumudur. Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin gelişmesinden en fazla fayda sağlayacak ülkelerin başında ABD gelmektedir. Bu sayede ABD bir yandan Türkiye ile sözde Ermeni soykırımı karar tasarısının Senato'da onaylanması bağlamında yaşanan krizden kurtulmuş olacak diğer yandan da Başkan Obama'nın almış olduğu Nobel Barış Ödülü önemli bir meşruiyet zemini kazanacaktır. ABD'nin Irak ve Afganistan'da savaşan bir ülke olması bağlamında dile getirilen bir görüş, savaşan bir ulusun başkanının nasıl oluyor da Nobel Barış Ödülü alabildiğidir. Şayet Ankara ile Erivan yaşadıkları tarihsel husumetleri sonlandırabilirlerse, bundan ABD'nin kazanacağı fayda çoktur.

Bu bağlamda zikredilmesi gereken önemli noktalardan bir tanesi ABD'nin imzalanan protokollerin hayata geçirilmesi ile Dağlık Karabağ sorununun çözümü arasındaki yakın ilişkiyi çok daha net görmeye başlamasıdır. Dağlık Karabağ ve çevresindeki reyonlardaki Ermeni işgalinin devam ettiği bir ortamda, Türk hükümetinin protokolleri onaylaması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirmesi pek mümkün olmayacaktır. Korkulan şey 1 Mart 2003'teki tezkere krizine benzer bir durumun tekrar yaşanmasıdır. Türk hükümetinin böyle bir riski almak istemeyeceği ortadayken, ABD'den beklenen, Minsk grubunun diğer üyeleriyle beraber, Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki normalleşme sürecine daha fazla destek vermesidir. Ermenistan ile ikili ilişkilerin geliştirilmesini ve diplomatik ilişki

tesis edilmesini öngören protokollerin imzalanması, bir yandan Türkiye'nin takip etmekte olduğu yeni komşuluk politikasının dışlayıcı değil bütüncül olduğunu gösterirken, diğer yandan da Ermenistan yönetimi ile Ermeni diasporası arasında Türkiye'ye ilişkin görüş farklılıklarını çok net bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ABD için önemli olan şey 24 Nisan stresinden kurtulup Türkiye ile olan ilişkilerini Ermeni diasporasının siyasi arzularından bağımsız bir şekilde tanımlayabilmesidir. Bunun olması adına Türkiye protokolleri imzalayarak önemli bir adım atmıştır, gerisi ABD'nin daha aktif bir tutum takınarak Ermeni-Azeri normalleşmesine katkı vermesine bağlıdır. Taraflar arasında bu yönde bir görüş birliğinin olduğunu öne sürmek abartılı olmayacaktır.

Kıbrıs sorunu bağlamında, iki ülke arasında herhangi ciddi bir görüş ayrılığı yoktur. ABD, Kıbrıs sorununun bir an önce çözülmesini ve bu sorunun Türkiye'nin AB üyelik sürecinde bir engel olmaktan çıkmasını arzulamaktadır. Adada iki toplum arasında devam etmekte olan müzakere sürecinin nihai bir barış antlaşmasıyla neticelenmesi ABD'nin çıkarıdır. Türkiye'nin ABD'den beklentisi ise, ABD'nin daha aktif bir tutum takınarak, Kıbrıslı Rumlar üzerinde baskı kurması ve onları önümüzdeki yılın bahar aylarının sonuna kadar bir antlaşmaya varmaya zorlamasıdır. Son dönemde Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilişkin ortaya çıkan politikası bu sorunun artık olduğu gibi devam etmesinin mümkün olmadığı ve en geç 2010 yılının bahar aylarına kadar bir çözümün bulunması gerektiğidir. Türkiye bu yöndeki mesajlarını hem AB hem de ABD yetkililerine vermektedir. Sorunun çözümü yönünde ciddi bir gelişme olmadan ve de AB Kıbrıslı Türkler üzerindeki ekonomik zorlukları kaldırmak yönünde ciddi bir adım atmadan, Türkiye'nin liman ve hava limanlarını Kıbrıs Rum bandıralı gemi ve uçakların kullanımına açması mümkün olmayacaktır. Türkiye Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükümlülüklerini adaya uygulama konusunda geciktikçe de Kıbrıs Rum Yönetimi, Türkiye'nin AB üyelik sürecini yavaşlatmaya devam edecektir. Bu yönde dikkatleri çeken bir gelişme Aralık 2009'daki AB zirvesi bağlamında,

İnceleme

Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında şu an söz konusu olan durum bir tarafta küresel gücü giderek azalan ve bu durumu olabildiğince kontrollü ve zararsız idare etmeye çalışan bir ülke ile diğer tarafta bölgesel gücü artmakta olan bir diğer ülkenin ilişkisidir.

Rum yönetiminin yeni müzakere başlıklarının askıya alınmasını önermesi, bu yöndeki isteğinin kabul edilmemesi neticesinde ise ayrı bir deklarasyon yayınlarak altı başlıkta görüşmelerin açılmasını veto edeceğini ilan etmesidir.

İkili görüşmelerde dikkatleri çeken bir diğer gelişme Türkiye'nin PKK'ya karşı yürütmekte olduğu mücadeleyi ABD'nin desteklemeye devam edeceğidir. Bu bağlamda son aylarda gündemi meşgul eden demokratik açılım konusuna ABD'li yetkililer önem vermektedirler. Sorunun sadece askerî yöntemlerle çözülemeyeceğinin, demokratikleşmenin devam etmesi gerektiğinin altını çizen ABD'li yetkililer Türk hükümetinin başlattığı bu açılım sürecinin hiçbir şekilde sabotaj edilmemesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadırlar. ABD açısından önemli olan ABD askerlerinin Irak'tan çekilme sürecine paralel olarak, Irak'ta istikrarlı bir durumun ortaya çıkması ve de özellikle Türkiye ile Kuzey Irak'taki Kürt yönetimi arasındaki ilişkilerin iyileşmesidir. PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı devam ettiği ve de PKK buradaki lojistik imkanları kullanıp Türkiye'ye zarar verme kapasitesini koruduğu müddetçe, Türkiye'nin buraya sınırlı da olsa askerî operasyonlar düzenlemesi ihtimali her zaman vardır. ABD'nin çekilme sürecinde görmek isteyeceği en son şey herhalde Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki PKK varlığına yönelik olarak bölgeye bir askerî hareket düzenlemesi ve bu durumun da Ankara ile Erbil arasındaki ilişkileri kötüleştirmesidir. Türkiye'nin beklentisi Vaşington'un Erbil'deki Kürt yönetimi üzerine daha fazla baskı uygulayıp onları PKK'nın bölgedeki varlığının sonlandırılması için daha somut adımlar atmaya teşvik etmesidir. Kürt sorununun ülke içerisindeki ayağının demokratik açılım

süreci ile çözülebilmesi, PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığının sonlamasına yakından bağlıdır.

İlişkilerin Değişen Doğası

Son ziyaret Türkiye-ABD arasındaki ilişkilerin üzerine oturduğu kavramsal algılamaların değişmekte olduğunu göstermesi açısından da önemlidir. Aslında, bu minvaldeki değişim Başkan Obama'nın son Ankara ziyetleri sırasında dile getirdiği 'model ortaklık' kavramıyla görünür hale gelmeye başlamıştır. Bu kavram, iki ülke arasındaki ilişkilerin ortak çıkarlar bağlamında yeniden tanımlanmasını öngörmektedir. Buna göre iki ülkenin her konuda aynı şekilde düşünmesi, tehditleri ve onlarla mücadelede kullanılacak araçları benzer şekilde tanımlamaları artık mümkün değildir. Önemli olan ortak çıkarların örtüşmesi durumunda benzer politikalar takip etmektir. Ne NATO içerisindeki müttefiklik ilişkisi ne de 1990'lı yıllarda meşhur olan 'stratejik ortaklık' kavramı ikili ilişkilerin değişen doğasını anlamaya yetebilir. Model ortaklık bağlamında önemli olan, iki ülke arasındaki ilişkilerin yürütülme tarzının, ABD'nin Türkiye'nin bölgesindeki diğer ülkelerle olan ilişkilerine de örnek oluşturabilmesidir. Önemli olan tarafların içeride sahip oldukları kimliksel duruşlar ve bunların dışarıya örnek gösterilmesi değil, kimliksel ve değersel çatışmaların olması durumunda dahi, ortak çıkarlar söz konusu olduğunda ortak politikalar takip edebilmek ve ilişkilerin mevcut kimliksel farklılıklardan negatif anlamda etkilenmemesine çalışmaktır. Bu kavram, Türkiye'yi 'ılımlı İslam' ülkesi olarak tanımlamamakta, ama çoğunluğu Müslümanların oluşturduğu bir ülkenin Batı topluluğu ile pragmatik ve ortak çıkar temelli işbirliği yapabileceğini vurgulamaktadır.

İnceleme

'Model ortaklık' kavramı ayrıca ABD'nin küresel ölçekte azalmakta olan gücünün meşrulaştırılmasında değerli olmaktadır. Başkan Obama'nın, bir önceki Başkan Bush'a göre, çok daha realist ve pragmatist bir dünya algılamasına sahip olduğu düşünüldüğünde, ABD açısından önemli olan ömür boyu süren ittifak ilişkileri kurmaktansa dünyanın çeşitli bölgelerinde, ABD ile ortak hareket edebilecek ülkelerin kazanılmasıdır. Türkiye bu ülkelerden bir tanesidir, ve Türkiye'nin işbirliği olmadan ABD'nin Orta Doğu, Kafkaslar, Orta Asya ve Balkanlar bölgelerindeki çıkarlarını gerçekleştirebilmesi pek mümkün gözükmemektedir. ABD'nin küresel çıkarlarını gerçekleştirmek için diğer ülkelerin işbirliğine daha fazla ihtiyacı olmaya başladığı bu zaman diliminde Türkiye gibi bölgesel güçlerle geliştirilecek yakın ilişkiler hiç olmadığı kadar önemli olmaya başlamıştır.

Bir diğer açıdan bakıldığında 'model ortaklık', ABD'nin küresel güç kapasitesinde yaşanmakta olan göreceli düşüşün ortaya çıkardığı bir kavramdır. ABD artık kendi politikalarını önceden belirleyip bunları başka uluslara dayatabilme imkânlarına sahip değildir. 'Model ortaklık' kavramı değişen güç dengelerinin ortaya çıkardığı bir kavramdır. Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında şu an söz konusu olan durum bir tarafta küresel gücü giderek azalan ve bu durumu olabildiğince kontrollü ve zararsız idare etmeye çalışan bir ülke ile diğer tarafta bölgesel gücü artmakta olan bir diğer ülkenin ilişkisidir. Kimilerine göre 'çok-kutupluluk' kimilerine göre ise 'kutupsuzluk' şeklinde tanımlanan günümüz uluslararası sistemi Türkiye gibi bölgesel güçlerin manevra alanını artırmakta, bu da en fazla onların sistemdeki başat aktörle olan ilişkilerini etkilemektedir.

Bu düşüncenin birebir yansıması Başbakan Erdoğan'ın son ABD ziyareti bağlamında Başkan Obama ile görüştüğü konuların neredeyse tamamının küresel güvenliği ilgilendiren konular olduğudur. Ermeni Protokolleri, Kıbrıs sorunu ve PKK'nın geleceği konuları dışındaki konular, başta Afganistan ve İran olmak üzere, iki ülke ilişkilerini daha fazla meşgul etmektedirler. Bu bir yandan Türkiye'nin küresel vizyonunun ge-

nişlemeye başladığını ve dış politikasında daha aktif bir tutum takınmakta olduğunu gösterirken, diğer taraftan da ABD'nin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek adına Türkiye gibi bölgesel güçlerin işbirliğine daha fazla ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Soğuk Savaş döneminin patron-müşteri ilişkisi yerine, ikili ilişkiler giderek daha dengeli bir karakter kazanmaktadır.

Bu yöndeki algılamaların ortaya çıkmasında, bu ziyaretin toplum tarafından algılanış şekli de önemlidir. Artık çok az kimse ikili görüşmelerin sonuçlarını değerlendirirken, 'Türkiye ABD'ye karşı bir zafer elde etti' ya da 'Türkiye beklentilerini gerçekleştirmek şöyle dursun ABD'den almayı umduğu desteğin hiçbirini alamadı' tarzı yorumlar yapmaktadır. Artık söz konusu olan büyük bir gücün küçük bir güce isteklerini dayatması ya da küçük bir gücün büyük bir güçten tavizler koparması değildir. Türkiye'nin daha fazla 'Ankara merkezli' bir dış politika takip etmesi ve bunu yaparken sistemdeki diğer aktörlerle olan ilişkilerini olabildiğince araçsal bir şekilde yeniden tanımlamaya başlaması, başta AB ve ABD olmak üzere, bunda etkili olmaktadır.

Bu son ziyareti ikili ilişkilerin geleceği bağlamında önemli kılan bir diğer nokta da bu ziyaretin daha önceki ziyaretlerden farklı olarak ülkelerin gündemlerini çok fazla meşgul etmemesidir. Önemli iki ülkenin liderlerinin biraraya gelip küresel sorunlar hakkında görüş alışverişi yaptıkları bu ziyaret oldukça heyecansız geçmiştir. Bu belki de ilişkilerdeki normalleşmenin bir göstergesidir.

Ortaya çıkmakta olan yeni kavramsal algılamalar kendisini belki de en etkili bir şekilde Türkiye-İsrail ilişkileri bağlamında göstermektedir. Son ziyaret sırasında Başbakan Erdoğan'ın ABD'deki Yahudi lobisinin temsilcileri ile görüşmeyi gündemine almaması ve katıldığı çeşitli toplantılarda İsrail'in politikalarını eleştirmesi birçok gözlemciye göre bir ilktir. Washington'un dünyadaki Yahudi lobisinin başkenti olduğu ve de ABD ile İsrail arasındaki ilişkilerin yakınlığı dikkate alındığında, Türkiyeli yöneticilerin İsrail'i Washington'da eleştirmeleri sık yaşanan bir şey

İnceleme

değildir. Gerçi böyle bir durumun ortaya çıkmasında, son dönemdeki İsrail politikalarının, özellikle Gazze saldırıları bağlamında, uluslararası toplumun geneli tarafından haksız bulunması ve Başkan Obama'nın gelmiş geçmiş ABD Başkanları arasında İsrail'in politikalarını en şiddetli şekilde eleştiren ABD Başkanı olması önemliyse de, asıl belirleyici olan Türkiye'nin artmakta olan bölgesel gücüdür.

İlişkilerin değişen doğasının belki de en önemli göstergesi Türkiye'den oynaması beklenen klasik rolün Türk karar alıcılar tarafından ciddi biçimde sorgulanmaya başlamasıdır. Türkiye artık, kendi bölgesinde Batı'nın ileri karakolu ve temsilcisi gibi hareket etmemekte, Doğulu ülkelerle

olan ilişkilerini de Batı'nın penceresinden tanımlamamaktadır. Türk liderlerden beklenen klasik rol Batı'nın mesajlarının Doğulu liderlere taşınmasında Türkiye'nin aracı olmasıdır. Türkiye ise hiç kimsenin temsilcisi olmadığını ileri sürmekte, yeri geldiğinde Batı'nın mesajlarını Doğuya, yeri geldiğinde de Doğu'nun mesajlarını Batı'ya ileten ama çoğunlukla da Doğu ve Batı arasında yaşanan gerginliklerin aşılmasında kendi bakış açısından çözümler öneren bir ülke olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Türkiye'nin İran ile Batı arasında yaşanan nükleer kriz bağlamında oynamaya çalıştığı rol tam da burada anlatmaya çalıştığımız roldür. □